

ДЖЕРЕЛА ЕМІГРАЦІЙНОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.053>
УДК 655.41:929(477-87)

Тетяна Антонюк,

<https://orcid.org/0000-0002-6446-2795>,

докторка історичних наук,
провідна наукова співробітниця,
відділ зарубіжної україніки,
Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, м. Київ, 01601, Україна

e-mail: antoniuktd@nbuv.gov.ua

Вікторія Антонова,

<https://orcid.org/0000-0002-0788-5505>,

молодша наукова співробітниця,
відділ зарубіжної україніки,
Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, м. Київ, 01601, Україна

e-mail: anasant196@gmail.com

Видавничі здобутки Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Мета статті – охарактеризувати видання Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, що репрезентують його видавничу, освітню, наукову діяльність, розкривають кадровий потенціал навчального закладу, що функціонував упродовж десятиліття і забезпечував підготовку українських педагогічних кадрів, науковців для потреб еміграцій і діаспори, а також для Галичини, Буковини, Волині. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні об'єктивного і порівняльного аналізу відібраних видань з фондів НБУВ. Принцип історизму забезпечив поглиблений розгляд предмета дослідження, допоміг визначити роль і значення цієї навчально-наукової установи у забезпеченні українській молоді, яка опинилася в еміграції, права на освіту, у підготовці для українських шкіл кваліфікованих педагогічних кадрів, котрі працювали на розвій української культури й ідентичності, у розвитку видавничої справи, українського книгознавства в контексті конкретного історичного часу й еміграційних умов. **Наукова новизна.** Розглянуто видавничу діяльність Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, охарактеризовано наявну у фонді відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського видавничу продукцію Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, зокрема, навчальну літературу та видання, що розкривають історію та діяльність цієї навчальної інституції. **Висновки.** Констатується, що упродовж десятиліття (1923–1933) Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, за матеріальної підтримки Чехо-Словацького уряду, Президента Т. Масарика, підготував понад 100 кваліфікованих

педагогів, розгорнув активну діяльність з видання підручників, посібників та іншої навчальної літератури, що й після ліквідації Інституту задовольняла потреби учнів, студентів у різних осередках української еміграції та діаспори, сприяла збереженню української ідентичності, а отже й відродженню суверенної України.

К л ю ч о в і с л о в а: видавнича діяльність Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, фонди відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, емігрантська навчальна книга.

Актуальність теми дослідження. У липні 2023 р. минуло 100 років від дня заснування у Празі Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (далі УВПІ), що й актуалізує потребу висвітлити історію та діяльність цієї важливої для української міжвоєнної еміграції та воєнного сьогодення навчальної установи. До 1991 р. інформація про УВПІ була закритою, як і його видавнича продукція, що зберігалася у спецфондах. З ліквідацією спецфонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), видання УВПІ перемістили у фонд відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства (далі ВЗУ ІК) НБУВ, вони потребують вивчення та аналізу, як і широкої популяризації серед українського читача.

Аналіз досліджень та публікацій. Історію, діяльність українських наукових, освітніх установ в еміграції досліджували вчені діаспори, а в останні десятиліття і в Україні. Серед фахівців, котрі присвятили свої праці питанням української освіти й науки за межами України, у т. ч. й Українському високому педагогічному інституту ім. М. Драгоманова такі відомі дослідники, як: Т. Боряк [1], І. Витанович [2], В. Дорошенко [2], М. Євтух [4], О. Карманюк [5], А. Криськов [6], В. Кремень [4], С. Наріжний [9], В. Маркус [7], Г. Махів [2], І. Мірний [8], М. Міщенко [2], О. Оглоблин [2; 7], В. Очеретяний [10], М. Терлецький, [15], В. Трощинський [16] та ін.

Детальну історію УВПІ (з моменту його організації і до ліквідації) висвітлив І. Мірний у праці «Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова 1923–1933 : історія Інституту. – Прага : Видан. Висок. Педагог. Інституту за допомогою М-ва шкілн. й народ. освіти Ч.С.Р., Прага, 1934. – 114 с. : фото : дод.». У виданні розглянуто становлення навчальної установи, її мету і завдання, трансформації, розкрито всі напрями діяльності, здобутки і проблеми, причини ліквідації. У книзі подано додатки, що містять статут (останній), додаток до статуту від 28 червня 1930 р., регламент правил академічного життя, інструкції для студентів щодо іспитів тощо. Праця цінна з огляду на те, що її автор – працівник Інституту (з липня 1925 р. був директором канцелярії УВПІ та секретарем Сенату, з червня 1930-го – асистентом при кафедрі економіки й правознавства), безпосередньо забезпечував діяльність окремих ділянок і структурних підрозділів установи [8, с. 52, 58, 71].

С. Наріжний у своєму фундаментальному дослідженні «Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. – Прага : Студії Музею Визвольної боротьби України, 1942» приділяє велику увагу високим українським школам у Чехії, аналізуючи також і діяльність УВПІ. Автор розкриває процес становлення Інституту, склад, навчання, керівні органи, академічний персонал, видавничу й наукову діяльність, організації при Інституті, його структурні підрозділи. Подає характеристику слухачів та їхніх громад, з'ясовує джерела фінансування, аналізує стипендії та допомоги, установи пов'язані з УВПІ : натуральні курси, гімназія, контрольно-іспитова комісія. Висвітлює причини й процес скорочення й ліквідації Інституту як чинної школи. Детально зупиняється на діяльності Української гімназії в Чехії, її історії та зв'язках з УВПІ тощо [9, с. 172–189].

Також варто згадати численні енциклопедичні статті й електронні видання, в яких сконцентровано багато інформації про предмет дослідження [2; 3; 7; 11–17].

Предметом нашого дослідження є праці УВПІ з фондів ВЗУ ІК НБУВ, що упродовж діяльності навчального закладу в еміграції виходили друком, а після його ліквідації у березні 1933 р. не втратили своєї актуальності, служили упродовж десятиліть українським студентам, забезпечуючи їхні освітні потреби в різних куточках світу, де силами українських культурно-освітніх і наукових діячів були організовані навчальні заклади діаспори.

Мета статті – охарактеризувати видання Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, що репрезентують його видавничу, освітню, наукову діяльність, розкривають кадровий потенціал навчального закладу, що функціонував упродовж десятиліття і забезпечував підготовку українських педагогічних кадрів, науковців для потреб еміграції і діаспори, а також для Галичини, Буковини, Волині.

Виклад основного матеріалу. Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова урочисто відкрили 7 липня 1923 р. у Празі. Його засновником був Український громадський комітет (далі УГК), що діяв у Чехо-Словацькій Республіці (ЧСР) упродовж 1921–1925 рр. Постановою Інституту передувала тривала й кропітка організаційна діяльність спеціальної комісії УГК, до якої увійшли відомі культурно-освітні й наукові діячі М. Шаповал, С. Русова, І. Паливода, О. Галаганова, О. Ейхельман, Н. Григорієв, М. Галаган. Комісія розробила проект статуту Інституту, який затвердили міністерства Шкільництва й Освіти та Закордонних справ ЧСР, гарантувавши новостворюваному навчальному закладу матеріальну підтримку [8, с. 3, 5].

УВПІ працював відповідно до трьох своїх статутів, які розробляла адміністрація згідно з реальними умовами діяльності. Відповідно до першого статуту, Інститут мав на меті підготовку педагогів для вищих початкових шкіл, учительських семінарів, нижчих класів гімназій та інших рівнозначних шкіл, а також викладачів загальноосвітніх предметів для середніх технічних шкіл. Окрім того, Інститут планував готувати спеціалістів для педагогічної й виховної праці в освітніх закладах та для адміністративної праці у відповідних інституціях. Спочатку курс навчання в Інституті мав бути 3-річний: 1-й курс – підготовчий і два останні – спеціальні. Мова викладання – українська, навчання безплатне. Утримуватись навчальна установа мала за рахунок УГК, пожертв та інших прибутків.

На початковій стадії своєї діяльності Інститут мав бути лише вищим педагогічним закладом, який ставив за мету готувати педагогічні сили для праці серед широких кіл українського населення та для шкіл нижчого типу. Він не мав самостійності, за винятком деяких науково-організаційних та педагогічно-виховних аспектів роботи, цілковито залежав від УГК.

У середині 1923 р. Міністерство закордонних справ ЧСР асигнувало на утримання Інституту щомісячну суму 50.000 кч, що й забезпечувало його діяльність. На посаду директора було запрошено колишнього штатного доцента Кам'янець-Подільського державного університету, згодом професора Українського таємного університету у Львові Леоніда Білецького. У червні 1923 р. розпочала свою роботу приймальна комісія і до Інституту було зараховано перших 85 студентів. Водночас запрацювала комісія зі складання навчальних планів і програм на чолі з директором Інституту. Комісія дійшла висновку, що для засвоєння програмних дисциплін необхідно дворічний курс навчання в Інституті збільшити до 3 років, тобто на шість семестрів – по 4 ½ на семестр. Натомість підготовчий курс доцільно відділити від Інституту, прилучивши його до проєктованих матуральних курсів [9, с.180–181; 8, с. 8].

За основу навчального плану було взято два основні принципи: 1) Інститут має бути високою педагогічною школою, яка давала б права тим, хто її закінчать, викладати в усіх

ступенях єдиної школи; 2) Інститут поділяється на три основні відділи: а) літературно-історичний з підвідділами мови та літератури, історії; б) природничо-географічний; в) фізично-математичний.

Детальний навчальний план, розроблений директором Л. Білецьким і професором Є. Іваненком, затвердили 10 червня 1923 р. Об'єктивна оцінка реальних умов і потреб життя змусила професорську раду надати Інститутові інший статус – школи високошкільного типу. Попередній статут уже не відповідав дійсному характерові школи, що й спричинило відповідну його зміну [8, с. 8–9].

При Інституті існувало 8 загальних кафедр з 51 загальним предметом, 8 спеціальних кафедр історично-літературного відділу з 36 предметами, 7 окремих лектур, 3 спеціальні кафедри фізично-математичного відділу з 18 предметами, 4 спеціальні кафедри природничо-географічного відділу з 20 предметами. Разом 23 кафедри з 118 предметами й сімома окремими лектурами [8, с. 10–11].

Навчання розпочалося 1 серпня 1923 р. в різних приміщеннях чеських високих та середніх шкіл – у т. ч. в кабінетах Карлового університету.

31 березня 1924 р. в Інституті відкрився музично-педагогічний відділ. Цей семестр вважався підготовчим. 1-й курс мав відкритися з початком нового 1924/25 навчального року. Було зараховано на відділ 25 студентів, з них 17 нових і 8 тих, котрі навчалися одночасно на інших відділах Інституту.

Кафедру теорії музики й композиції очолив Х. Якименко – професор Петербурзької консерваторії. 1 травня 1924 р. на музично-педагогічному відділі почалися практичні заняття. Цей відділ мав два підвідділи – вокальний та інструментальний.

Наприкінці 1923/24 навчального року в Інституті налічувалося, не рахуючи новоприйнятих на музично-педагогічний відділ, 72 студенти.

9 листопада 1924 р. загальні збори УГК ухвалили постанову про відокремлення Інституту від УГК, з огляду на завершення його організації. 21 лютого 1925 р. розпорядженням Міністерства закордонних справ ЧСР УВПІ отримав цілковиту самостійність і з цього часу підпорядковувався безпосередньо міністерству ЧСР. Була здійснена нова (третя і вже остання) зміна статуту. За новим статутом, директор став ректором, з'явилися проректор, Сенат у складі ректора, проректора, деканів (продеканів), секретарів професорської ради і Сенату. Відділами керували збори відділів, що обирали декана, продекана та секретаря [8, с. 16–18 ; 9, с. 172].

11 липня 1925 р. Рада штатних професорів Інституту завершила введення в життя нового статуту, і від цього дня Інститут уже й щодо форми почав існувати як висока педагогічна школа, організована на загальних засадах вищого навчального закладу. 14 липня 1925 р. відбулося перше засідання новоорганізованої професорської ради, яка обрала ректором Інституту професора Л. Білецького, проректором – професора доктора В. Сімовича, секретарем – професора доктора В. Гармашова на новий 1925/26 академічний рік [8, с. 20].

Навчання в Інституті було організовано за зразком західноєвропейських високих шкіл і мало на меті дати теоретичні знання й потрібну практичну підготовку майбутнім фаховим педагогам українських середніх шкіл з різних галузей науки. Найбільш обдаровані і здатні до розумової праці студенти могли здобути відповідні знання й засвоїти наукові методи для подальшої наукової праці, щоб сприяти формуванню з молодих педагогів нових наукових сил у різних галузях роботи високих шкіл.

Інститут мав три відділи (факультети): історично-літературний, математично-природничий, музично-педагогічний, 33 кафедри, з них 6 загальних, 11 спеціальних на історично-літературному відділі; 12 на математично-природничому і 4 кафедри (5 дисциплін

поза кафедрами) та 4 класи на музично-педагогічному. Існували приписані до історично-літературного відділу 7 окремих (поза кафедрами) загальних лектур для студентів усіх або кількох видів (3 обов'язкові та 4 необов'язкові).

При кафедрах фізики, хімії, зоології, ботаніки, географії та геології існували окремі кабінети, лабораторії, при деяких організовувались семінари з різних дисциплін, а також госпітації (стажування) та пробні лекції в гімназії.

Курс навчання в Інституті, згідно з останнім третім статутом, тривав 4 роки. Академічний рік мав два семестри – зимовий з 1.10. до 31.03; літній – з 1.04. до 30.09 включно. Виклади проводилися від жовтня до кінця червня і поділялися на теоретичні й семінарські заняття, практичні вправи, госпітації й пробні лекції в українській реформованій гімназії при Інституті у м. Ржевицях. Також організовувалися геологічні, ботанічні та інші екскурсії. Існувала курсова система, що передбачала іспити після закінчення курсу предмета, починаючи з 1-го року навчання.

У 1926/27 академічному році, нарешті, було знайдено для Інституту зручне окреме приміщення, де могли розміститися всі установи Інституту, розпоршені досі по різних локаціях Праги – канцелярія з бухгалтерією, бібліотека-читальня, амбулаторія, музичний відділ, деканати й видавництво «Сіяч». Саме тут відбувалися і засідання Сенату, професорської ради, відділів, інших структурних підрозділів Інституту, а також проводилися іспити та виклади з деяких дисциплін. У цьому ж році було остаточно завершено організацію Інституту і академічна праця, після різних змін та пошуків, остаточно налагодилася. Перші студенти абсолювенти (випускники) з відділів історично-літературного й математично-природничого восени 1927 р. почали складати дипломні іспити, а після іспитів отримувати дипломи «педагогів середніх шкіл». Підготувавши перших випускників, Інститут поставив завдання – підготувати із кращих студентів першого випуску молоді наукові сили для високих шкіл. Ректорат Інституту звернувся до Міністерства закордонних справ ЧСР із проханням продовжити стипендію для 15 осіб ще на 1 рік, щоб вони могли здобути в Інституті науковий ступінь (докторат) на основі § 38 статуту Інституту [8, с. 25].

На 5-му році існування Інституту закінчився перший повний цикл науки у виші – від 1-го курсу до докторантів. З 1 січня 1928 р. Інститут перейшов з-під опіки Міністерства закордонних справ до Міністерства шкільництва та народної освіти [8, с. 114].

При Інституті діяла гімназія, що давало можливість студентам проходити педагогічну практику. Учні гімназії після її закінчення мали змогу вступити до УВПІ. З осені 1927 р. гімназію перевели до містечка Ржевиць під Прагою [7, с. 3348].

У 1928/29 академічному році еміграційна політика Уряду ЧСР зазнає змін, розпочинається процес ліквідації всієї еміграційної справи. Інститут одразу ж відчув на собі ці зміни: було скорочено кошти на утримання навчального закладу; не дозволялося робити нові набори студентів; брати на роботу нових штатних працівників, скасовувались державні стипендії для дійсних студентів. І все-таки, незважаючи на складну ситуацію, професорська рада 24 травня 1929 р., турбуючись про майбутнє, визнала за потрібне заснувати при Інституті науково-дослідну установу, яка могла б за будь-яких умов проводити науково-дослідну роботу. Сенат розпочав вживати конкретних заходів у цьому напрямі.

УВПІ з перших днів свого існування потребував вирішення питань, пов'язаних з навчально-методичним забезпеченням студентів. Бібліотека, заснована при Інституті, не могла забезпечити навчальною літературою студентів, оскільки її фонди лише формувалися і були незначними. З огляду на це, при Інституті засновується видавничка комісія на чолі з Л. Білецьким. До її складу увійшли професори Інституту Ф. Швець, М. Тимченко, лектор В. Богацька. Комісія розглядала й ухвалювала до друку підручники, складені на

основі прочитаних професорами вишу курсів. Такий підхід до забезпечення студентів навчальною літературою для студіювання численних дисциплін не давав потрібних результатів, тому вирішено було заснувати при Інституті спеціальне Видавниче товариство з професорів і студентів, яке й перебрало на себе випуск підручників. Товариство створили 17 травня 1924 р., воно отримало назву «Українське видавниче товариство "Сіач"». Згідно зі статутом, видавництво ставило за мету задовольняти потреби Інституту у книгах наукового змісту, спеціальних підручниках та взагалі виданнях з усіх галузей педагогічного знання [8, с. 93]. Як пише І. Мірний, матеріальною основою діяльності Товариства були кошти з паїв – членських внесків: спочатку 150 кч, пізніше – 100 кч. Але головним чином матеріальні засоби для видання підручників та іншої навчальної літератури становили субсидії від Інституту.

До кінця 1923/24 академічного року Т-во видало літографічно дві навчальні книжки, а саме: Ярема Я. Вступ до філософії (166 с., 300 прим.); Гончарів-Гончаренко А. Загальна гігієна (369 с., 100 прим.). У 1924/25 академічному році було підготовлено шість підручників: Русова С. Теорія педагогіки на основі психології (234 с., 100 прим.); Гула Х. Теорія векторів (69 с., 150 прим.); Іваненко Є. Пропедевтика вищого рахунку (232 с., 150 прим.); Його ж. Аналітична геометрія у просторі (304 с., 100 прим.); Чижевський Д. Логіка (331 с., 100 прим.); Старков А. Загальна біологія (192 с., 100 прим.).

Наступного року у видавництві «Сіач» побачили світ такі підручники: Кабачків І. Політична економія (XXI, 353 с., 100 прим.); Іваненко Є. Альтернативна аналіза (162 с., 100 прим.); Його ж. Диференціальне числення (372 с., 100 прим.); Омельченко Г. Ввід до слов'язнознавства (131 с., 100 прим.); Русова С. Дидактика (191 с., 100 прим.); Герасименко П. Основи термодинаміки (115 с., 100 прим.); Січинський В. Конспект історії всесвітнього мистецтва. Ч. 1 : До ренесанса (264 с., 53 рис., 100 прим.); Його ж. Стилі : Альбом рисунків до конспекту історії всесвітнього мистецтва (XXII табл., 283 рис., 500 прим.).

Найбільш плідним щодо видання навчальної літератури був 1926/27 академічний рік. З'явилися друком 15 книг, а саме: Сімович В. Нарис граматики староболгарської мови (VI, 385 с., 100 прим.); Животко А. Дошкільне виховання (200 с., 300 прим.); Кушнір В. Підручник німецької мови (462 с., 100 прим.); Чижевський Д. Грецька філософія до Платона. Хрестоматія (306 с., 100 прим.); Його ж. Філософія на Україні (200 с., 100 прим.); Дольницький М. Основи фізичного землезнання (195 с., 100 прим.); Русова С. Нові методи дошкільного виховання (108 с., 100 прим.); Лорченко М. Експериментальна фізика. Кн. 1: Механіка (382 с., 100 прим.); Іваненко Є. Вищий рахунок. Ч. II : Означені інтеграли (400 с., 100 прим.); Його ж. Вищий рахунок. Ч. III : Диференціальні рівняння (320 с., 100 прим.); Савицький П. Геологія. Зош. I (50 с., 100 прим.); Сірополко С. Школотознавство (67 с., 100 прим.); Гордаш-Дяченкова Н. Сольовий спів (92 с., 7 табл., 100 прим.); Січинський В. Програм викладачів історії всесвітнього мистецтва (16 с., 100 прим.); Дяконенко В. Числення ймовірностей (250 с., 100 прим.) [8, с. 93–94]. Отже, з'явилися видання з різних навчальних дисциплін, кількісно тираж невеликий, переважно 100 примірників. Авторами цих видань були доктори, професори, доценти, лектори Інституту як штатні, так і позаштатні, які прагнули забезпечити студентів літературою до своїх викладів.

У 1927/28 навчальному році помітно зменшується кількість видавничої продукції Українського видавничого товариства «Сіач», що пояснюється змінами в політиці уряду Чехословаччини щодо емігрантів. Позначилася і тенденція до згорання матеріальної допомоги Інституту. У цьому академічному році видавництво «Сіач» видало 8 підручників, а саме: Герасименко П. Теорія електричності (212 с., 100 прим.); Русов Ю. Зоологія безхребетних тварин (303 с., 100 прим.); Артимович А. Практична грамика латинської мови. Ч. 1 (160 с., 100 прим.); Мордухай-Болтовський. Систематична збірка

елементарних вправ з диференціальних і інтегральних числень. Т. II (419 с., 100 прим.); Січинський В. Звіт з катедри історії мистецтва (32 с., 100 прим.); Його ж. Конспект з історії всесвітнього мистецтва. Ч. 1 : До ренесанса. 2-ге вид. (351 с., 200 прим.); Ярема Я. Педагогічна психологія (348 с., 100 прим.); Білецький Л. Українська народна поезія (210 с., 100 прим.).

Усього два видання випустило Товариство у 1928/29 навчальному році, зокрема такі: Гула Х. Сферична астрономія (151 с., 100 прим.); Чижевський Д. Фільософія на Україні. 2-ге вид. (142 с., 100 прим.) та одне у 1929/30-му – Артимович А. Практична граматики латинської мови. Ч. II : Синтаксис (501 с., 200 прим.). В останньому 1932/33 навчальному році було видано також дві книги: Сімович В. Староболгарська хрестоматія з додатком вибору з пам'ятників старо-та середньо-української мови (438, XLIV, 12 с. 100 прим.) і Драгоманівський Збірник (IV, 319 с., 200 прим.) [8, с. 93–95]. Загалом, упродовж 1923/24–1932/33 навчальних років «Сіяч» підготував 44 книги, 5506 примірників, приблизно 650 аркушів літографічного друку [9, с. 177].

Товариство «Сіяч» активно обмінювалося своїми виданнями з іншими установами, безплатно висилало видання до різних інституцій і окремим ученим. За час свого існування видавництво вислало 1.566 примірників своїх видань 59 установам, з них 21 – до ЧСР, 21 – до Великої України, 12 – до Галичини, на Волинь та до Варшави, 2 – до Парижа, 1 – до Берліна, 1 – до РСФСР, 1 – до Литви [8, с. 95].

1926 р. Т-во «Сіяч» взяло участь у виставці книжок, влаштованій під час Міжнародного Конгресу бібліотекарів і приятелів книги в Празі, а 1932 р. – у виставці книжок під час 2-го Українського наукового з'їзду в Празі.

Першим головою Товариства був професор Л. Білецький, потім, від січня 1925 р. до листопада 1926-го, доцент І. Кабачків, а від листопада 1926 р. професор Д. Чижевський. Після від'їзду Д. Чижевського з ЧСР його місце посідали доц. д-р В. Січинський, колишні студенти Інституту М. Калинець, П. Кологривенко і М. Шляхтиченко. Найбільше членів Т-во мало у 1927/28 навчальному році – 102, з них членів академічного персоналу 25, студентів і абсолювентів – 77. На початок 1932/33 навчального року залишилося 38 членів, з них академічного персоналу – 26, колишніх студентів і абсолювентів – 12. Субсидій від Інституту на видання підручників за увесь час до кінця 1932 р. Т-во отримало на суму 104.183 кч. [8, с. 95–96].

Товариство «Сіяч» не могло видрукувати всі потрібні книжки з причини обмежених поліграфічних потужностей. Брак коштів і технічних засобів був завжди відчутним, що не давало змоги друкувати праці професорів, які мали більш загальне значення. Тому значну кількість праць працівників Інституту друкували інші, сторонні, видавництва. Зокрема, у 1924–1927 рр. в Українському громадському видавничому фонді (УГВФ) професори Інституту опублікували такі праці: Риндик С. Міцність матеріалів (364 с., 2000 прим.); Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання (128 с., 2000 прим.); Гончаренко А. Загальна гігієна (204 с., 3000 прим.); Якименко Х. Практичний курс науки гармонії (132 с., 2000 прим.); Гармашів В. Шкільна гігієна (144 с., 3000 прим.); Шульгін О. Нариси нової історії Європи (220 с., 2000 прим.); Ярема Я. Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика (80 с., 1000 прим.); Іваненко Є. Курс аналітичної геометрії (424 с., 2000 прим.); Старков А. Загальна біологія (184 с., 2000 прим.); Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. Т. 1 (312 с., 2000 прим.); Січинський В. Архітектура старокнязівської доби (52 с., 1000 прим.).

Для видання своїх книжок в УГВФ Інститут заснував у 1925 р. при Видавничому фонді власну Фундацію, яка існувала за рахунок коштів, призначених у кошторисах Інституту на видавничі потреби. Зокрема коштом Фундації було здійснено переклад і

редагування творів професором Х. Вовка професором Інституту М. Славінським. Ці твори побачили світ в УГВФ 1927 р. під титулом «Студії з української етнографії та антропології» [8, с. 96–97; 10, с. 126].

Значну суму коштів (27 000 кч) Фондація у серпні 1928 р. перевела з Видавничого фонду на рахунок акційної спілки «Легіографія». Вони були використані на друкування інститутського наукового видання «Науковий збірник» у друкарнях Легіографії.

Окрім підручників, інших праць допоміжного характеру при вивченні певних дисциплін, Інститут готував до друку суто наукове видання «Науковий збірник». Його мали друкувати коштом Фондації Інституту в УГВФ та Міністерства шкільної й народної освіти. Редактором Збірника обрали професора доктора В. Сімовича, і незабаром до видання подали свої праці близько 30 авторів – членів академічного складу Інституту. Наприкінці 1927/28 навчального року редагування Збірника було завершено. Вихід його 1-го тому присвячувався 5-річчю існування Інституту. Проте, як зазначає І. Мірний, реалізувати проєкт своєчасно, з різних причин, не вдалося. Вийшла праця із запізненням вже наприкінці 1929 р. Досить обсяговий 1-й том Збірника (VIII, 576 с. вел. 8) містить дослідження 28 авторів – 11 професорів, 10 доцентів, 5 лекторів і 2-х асистентів Інституту. Його тираж – 500 примірників [8, с. 97–98; 12].

Планувалося друкувати і 2-й том Збірника, матеріали вже надходили. Кошти на підготовку нового тому дало Міністерство шкільництва, виділивши навесні 1932 р. для цієї мети 30.000 кч. Події, що настали у внутрішньому житті Інституту у зв'язку з несподіваним проголошенням його ліквідації вже з 1 січня 1932 р., а потім хвороба редактора затримали своєчасний вихід 2-го тому. Він побачив світ лише влітку 1933 р. До Збірника увійшли праці 22 авторів – 8 професорів, 10 доцентів, 2 лекторів та 2 асистентів Інституту. Особливістю цієї частини видання є те, що в ній майже половину праць, а саме 10, присвячено дослідженню чесько-українських взаємовідносин у минулому чи сучасному та 3 – темам загальночеським, таким як природа, мова. Надруковано цей том Збірника в кількості 300 примірників обсягом 424 с. друку вел. 8° [13].

Ще одним науковим виданням Інституту став «Драгоманівський збірник», до якого увійшли матеріали, присвячені особі й діяльності патрона Інституту Михайла Драгоманова. До цього Збірника було включено кращі праці студентів Інституту, хоча вони й не мали суто наукового характеру. Редагував текст також В. Сімович. З огляду на брак коштів, цей збірник ухвалили друкувати літографським способом у Видавничому товаристві «Сіяч». «Драгоманівський Збірник» побачив світ у січні 1933 р., до нього увійшли праці 15 авторів – 14 членів педагогічного персоналу і одного колишнього студента Інституту (13 статей і 2 музичні композиції). Надруковано 200 примірників, обсяг IV, 319 с. вел. 8° [11; 8, с. 98].

Отже, за десять років освітньо-наукової діяльності УВПІ активно розвивав видавничу справу та досягнув у ній значних успіхів. Видавнича діяльність Інституту забезпечувала навчально-освітню та наукову діяльність закладу, сприяла розвитку його культурно-освітніх, наукових зв'язків та поглиблення співпраці як з українськими установами в Європі, так і в українських землях.

У фондах НБУВ видавнича продукція Інституту зберігаються переважно у фонді ВЗУ ІК. Вони не об'єднані в окрему колекцію, мають розстановочний шифр, який отримували в міру надходження. Зупинимось на книжковій характеристиці окремих видань УВПІ. Насамперед відзначимо підручник професора, члена Української Академії Наук А. Старкова «Загальна біологія» (Прага : Укр. Громад. Вид. Фонд, 1925. – 183 с. Друк. «Legiografie»). Обкладинка м'яка, папір глянцевиий, друк звичайний. На титульній сторінці друкарський знак УГВФ у вигляді обрамленої розкритої книги, від якої

йдуть вгору промені, в них аббревіатура УГВФ. Під назвою праці уточнено змістове наповнення видання, а саме: «Елементи життя. Хемічний та фізичний субстрат життя. Загальні поняття про клітину». У тексті «Від Автора» йдеться про ідею написання цього підручника, що виникла після прочитання для студентів природничо-географічного відділу УВПІ короткого курсу загальної біології. Автор вважав, що необхідно було видати такий посібник, оскільки не існувало ще підручника з біологічної хімії українською мовою, який би вмщував найновіші теорії в таких науках, як космологія, фізика, хімія, біологія тощо [14, с. 5–6].

У Передмові йдеться про біологію як науку, що вивчає живі істоти, з'ясовуючи, які саме в них відбуваються явища й процеси, та які спільні закони цими явищами й процесами керують. Автор підручника розглядає живі істоти як надзвичайно ускладнені хімічні сполучення з великою кількістю атомів, які, зі свого боку, збудовані з численних електронів і центральних ядер. Тому біологія має спиратися на хімію й фізику або, якщо це стосується живих істот – на біохімію й біофізику, на яких ґрунтується фізіологія, що вивчає функції живих організмів. Фізика і хімія, своєю чергою, ґрунтуються на математиці. Біофізика складається з біостатистики й біодинаміки. Вивчення живих істот розпочинається зі студіювання науки про форми живих істот, тобто морфології, яка поділяється на різні науки : порівняльну морфологію, морфологію рослин, морфологію тварин, а також палеонтологію, що також складається з палеозоології й палеофітології. Методи вивчення морфології потребують осягнення студентами анатомії, гістології, ембріології (зооембріології й фітоембріології), онтогенезу, філогенезу, біогеографії [14, с. 7–10].

Підручник має 15 глав, які послідовно висвітлюють такі важливі наукові проблеми: джерело життєвої енергії, захоплення сонячної енергії живими істотами, розуміння клітини й постання життя на Землі, загальна студія клітини, життєві функції клітини, різні види подразнення, променеві дратівники, таксиси та тропізми, відживлення живих організмів; загальні міркування: хімічна синтетика, вуглеводи, товщі, білковина, мінеральні чи попільні субстанції в рослинних і тваринних організмах. Після окремих глав подані примітки та загальні висновки. Видання містить рисунки та схеми, у тексті подано хімічні формули [14].

Підручник «Загальна гігієна (скорочений курс)» др. А. Гончарів-Гончаренка (Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1924. – 202 с. Друк. «Legiografie»). Книга в м'якій обкладинці, папір і друк звичайний. На титульній сторінці друкарський знак видавництва. Викладу навчального курсу передуює Передмова, написана професором В. Гармашовим, в якій йдеться про необхідність поширення та розповсюдження гігієнічних знань, одним із головних засобів розповсюдження яких є книжка, або підручник гігієни. Автор Передмови відзначає, що даний підручник частково заповнить прогалину в українській науковій літературі. Характеризує підручник, як такий, що є доступний по формі викладу та за змістом не лише фахівцям, а й найширшим колам інтелігентного українського громадянства. У ньому висвітлюються всі останні здобутки науки, отже видання за повнотою свого змісту може бути підручником і для студентів медиків [3, с. 3–4]. В. Гармашів зауважує, що автор підручника «<...> скрізь посилається на ті джерела, якими він користувався при складанні спочатку своїх лекцій в Укр. Вищому Педаг. Інституті в Празі, а потім і при складанні цього підручника. Використано ж автором все ліпше, що з'явилося на всіх культурних мовах до цього часу з цієї галузі науки» [3, с. 5]. У Передмові відзначено значний внесок А. Гончарів-Гончаренка у розроблення української наукової термінології, що на той час було пекучим питанням при відродженні вітчизняної науки.

Видання складається зі Вступу до гігієни та 9-ти розділів, зокрема: повітря, ґрунт, вода, шкіра, одяг, оселя, травлення, праця м'язів, мікроорганізми та їх значення для гігі-

ени. Наявні додатки, де подано огляд деяких приладів, що їх вживають при гігієнічних досліджах, а також деякі практичні вправи з гігієни. Підручник унаочнено рисунками, таблицями, наводиться використана при його написанні література [3].

Книга О. Шульгина «Нариси з нової історії Європи» (Прага: Укр. Гром. Видавн. Фонд, 1925 с. – 220 с. Друк. «Легіографія») розкриває важливі теми історичного знання, а саме: перехід від середніх віків до нових часів; релігійна боротьба в XVI–XVII ст.; розвиток європейських держав; міжнародні відносини у XVIII ст. Видання у м'якій обкладинці, папір звичайний, на титульному аркуші два шестигранники, один наразі перекреслений. Передмова, написана автором книги, вводить читача у зміст і особливості цього посібника. О. Шульгін зазначає, що намагався максимально висвітлювати події всесвітньої історії у тісному зв'язку з історією України. Він пише: «всесвітня історія, її загальна концепція, в протилежність таким наукам, як хімія, біологія або навіть політична економія, – завжди по різному виглядає, коли її викладають з свого штандпункту француз, німець чи росіянин. Так само щось своє в погляди на історію всесвітню, в її загальну концепцію може внести і український історик. І то тим більше, що з легкої руки московських та польських істориків роля і значіння української історії не знаходять собі відповідного освітлення в загальних історіях, писаних чужинцями. Так само кожний нарід, і так само український може більше цікавитися тими моментами світової історії, які мало цікавлять, наприклад, француза, і, навпаки, де-які події і явища людського минулого, які цікавлять другі народи, можуть нас не дуже обходити. <...> «Нариси з нової історії», в яких автор охоплює, оскільки це необхідно для розуміння ходу історії, і де-які події і явища середньовіччя, з'являється одною з перших спроб з одного боку вставити українську історію в рамки всесвітньої, – так, щою Україна займала там відповідне їй місце, – з другого ж боку дати коротке, але по можливості наукове освітлення тих подій і явищ Європейської Історії, які з погляду загально людського і нашого національного повинні цікавити українського читача» (с. 3).

О.Шульгін висловлює сподівання, що в перспективі він зможе продовжити працю і з часом випустити інші книжки нарисів, які охоплювали б XVIII, XIX і початок XX ст. Зазначає, що цій книжці дає назву «нарисів» і тим залишає за собою право висвітлювати деякі події більш докладно, інші побіжно, залежно від того, що йому уявляється найбільш відповідним для українського читача. Ця книга, на думку автора, стане корисною читачеві, котрий прагне мати політичну освіту, досконало розуміти газету, тобто сучасні політичні відносини та хоче брати активну участь у політичному житті. Висловлює сподівання, що книга стане в нагоді і для педагогічних цілей, вона допоможе учителеві при викладі відповідних розділів програми середньої школи з всесвітньої історії. Учитель може порекомендувати цю книжку для читання тим учням, які виявляють кращі здібності та інтерес до історії. Книжка буде корисною і для студентів університету (с. 4).

Книжка написана як підручник, посилання на джерела та літературу відсутні. Зміст книги включає 4 частини (Перехід від Середніх віків до Нових часів; Релігійна боротьба в XVI–XVII віках; Походження і розвиток європейських держав; Міжнародні відносини в XVIII віці), які поділяються на розділи.

Серед наукових видань привертають до себе увагу наукові збірники Інституту. 1929 р. у друкарні «Легіографія» побачило світ видання «Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі : Науковий Збірник. – Т. I : / під заг. ред. В. Сімовича. – Прага : Вид. Укр. Висок. Пед. Інституту, 1929. – VI, 576 с.». Книга у м'якій обкладинці, папір глянцевий, на титульній сторінці логотип УВІП, один шестигранник. Тут же зазначено, що Збірник вийшов за допомогою Міністерства шкільництва й народної освіти ЧСР. Викладу наукових праць вчених Інституту передують стаття,

в якій зазначається, що це видання присвячено 5-й річниці УВПІ, яка припадає на осінь 1928/1929 академічного року. Йдеться про заснування і завдання Інституту, розвиток від вищої школи до високої, що підвищувало її наукові вимоги не лише до студентства Інституту, але й до педагогічних кадрів. Високий рівень вимог до суб'єктів навчально-педагогічної діяльності установи спонукав до започаткування наукових видань, перш за все праць інститутських працівників: професури, асистентів, студентів Інституту. З'явився перший збірник цих праць, приурочений 5-річчю існування УВПІ, хоча вийшов він із деяким запізненням, через рік після ювілею. Але цінність і значення його від того не зменшилося. Він є документом, пам'яткою, що засвідчують працю українства поза межами України в умовах важкої національної скрути.

Оскільки Збірник готувався для ювілейного року, він має структурні й змістовні особливості: відбір статей та розвідок окреслює характер цієї своєрідної високої педагогічної школи з її трьома відділами: історично-літературним, математично-природознавчим та музично-педагогічним; у книзі представлені статтями всі кафедри (класи); розміщено статті молодих науковців, які почали робити перші кроки в науці; статті мають різноматематичний характер і цим самим розкривають характер вищого навчального закладу; кожний автор представляє тільки одну працю, пов'язану з дисципліною, яку він викладає в Інституті. До Збірника увійшло 28 праць: 15 статей історично-філологічних, 11 розвідок природознавчих і 2 – з музичних спеціальностей. Із них: 11 праць професорів, 10 – доцентів, 5 лекторів і 2 праці асистентів. Для порядку статей вибрано, як найпрактичніший у таких випадках, принцип – авторський (не зміст праць), за алфавітом. У кінці книжки подано витяги зі статуту Інституту та найважливіші положення, що стосуються кваліфікації й підвищення лекторського складу та студентів (с. III–VI).

Серед авторів праць першого тому Збірника: професор, доктор А. Артимович, його стаття «До проблеми гутуральних рядів індоєвропейської мови»; професор Л. Білецький – «Поема «Мойсей»» і розвиток ідеї й образу в літературно-поетичній традиції Івана Франка; доктор, професор В. Гармашів – «Біологічне значіння алергії»; доктор; доцент П. Герасименко – «Електрохімічні досліді фізико-хімічної лабораторії Українського Педагогічного Інституту в Празі»; доцент В. Дяконенко – «Обернена теорема Ляпляса»; доктор, лектор З. Лисько – «Запорожець за Дунаєм» С. Артимовського-Гулака та відношення цього твору до Моцартового «Уведення із Серайлю»; доктор, лектор С. Наріжний – Гетьманство Івана Виговського»; професор С. Русова – «Рабіндранат Тагор – виховник»; професор М. Славинський – «Другий хозарський лист із X віку»; доцент Х. Шешко – «Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні»; професор О. Шульгин – Ідеологічне коріння французького патріотизму доби революції; професор В. Шербаківський – «Бронзові списи з вирізками на листі на території України й на Приуралі»; доктор, професор Я. Ярема – «Причинок до характеристики процесів уваги»; доктор, асистент І. Ясінчук – «Дещо про дорзовентральну орієнтацію» та ін.

Статті мають посторінкові посилання й примітки, унаочнені рисунками, таблицями, портретами, карто-схемами тощо.

Наукове видання УВПІ «Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі : Науковий Збірник. – Т. II : / під заг. ред. В. Сімовича. – Прага : Вид. Укр. Висок. Пед. Інституту, 1932. – 424 с.» має м'яку обкладинку, папір і друк звичайні. На титульній сторінці подано друкарський знак УВПІ у вигляді кола, всередині якого портретне зображення патрона Інституту М. П. Драгоманова, поряд з портретом вгорі й внизу з обох боків літери У В П І, що є абrevіатурою Інституту. Навколо портрета по колу напис: ACADEMIA PAEDAGOGICA UCRAINENSIS PRAGE. Такий же друкарський знак вміщено і на зовнішній нижній обкладинці книги. Вгорі праворуч

на титульній сторінці один шестигранник, що вказує на зберігання цього видання до 1991 р. в спеціальному фонді та недоступність його для звичайного читача. Внизу, де зазначено видавництво, вказано, що ця книга вийшла за допомогою Міністерства шкільної й народної освіти ЧСР. Надруковано Збірник у друкарні «Slovanská tiskárna Alois Fišer, Praha-Strašnice».

До авторського колективу видання увійшли працівники УВПІ: доктор, професор Агенор Артимович – праця «Писана мова»; професор Леонід Білецький – «З листування Йосипа Бодяньського з П. Шафариком»; доктор, професор Всеволод Гармашів – «Вроджені почварности післявоєнної доби»; доктор, доцент Хведір Гула – «Різні форми східньої кривої грانیчної в теорії загъм Сонця»; професор Максим Славінський – «Чеська звістка про київську еміграцію XIII. ст.» та інші, всього 22 автори. У тексті 13 ілюстрацій, між ними 2 на крейдяному папері, а також 6 рисунків. Праці містять посторінкові посилання, окремі статті містять прикінцеві списки літератури [13].

Наукове видання професора Л. Білецького «Основи української літературно-наукової критики : спроба літературно-наукової методології. Т. 1 : Впровід». (Прага : Укр. Громад. Вид. Фонд, 1925. – 312 с. Друк. «Legiografie») з'явилося друком як підсумок понад 8-річної викладацької праці вченого. Викладаючи методологію української літератури в українських закладах вищої освіти і керуючи семінаром (три роки в Кам'янецькому державному університеті, три роки в Таємному українському університеті у Львові, п'ятий семестр в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у Празі), Л. Білецький переконався на практиці, «яким повільним кроком і з якими труднощами прищеплюються теоретичні ідеї і практичне їх прикладання у студіях студентів. Студенти, що приступили до наукової праці, загалом узявши, до такої праці зовсім не підготовлені. <...> Маючи все це на увазі, автор поклав собі за мету дати першу спробу системи української літературно-наукової критики, яка перед усім допомогла б українському студентові високих шкіл зрозуміти, що таке наука й у чому полягає наукова праця, що є література й який її обсяг в освітленні ріжних учених та наукових напрямів, і західно-європейської, й української наукової літератури; які існують науково-критичні школи, як вони підходять до зрозуміння й дослідження поетичного твору?» (с. 5–6).

У своєму дослідженні Л. Білецький наголошує, що наукові ідеї та методологічні принципи українських учених мають велике значення не лише в українській науці, але й світовій. Дає зрозуміти нашим молодим сучасним і майбутнім ученим, що перш ніж наслідувати західно-європейські ідеї, потрібно обов'язково осягнути нашу наукову скарбницю, яка ці ідеї перетворила своїм українським генієм чи талантом, видобула звідти своєрідну українську науково-ідейну іскру, яка, може, й краще освітила темряву наукової праці. Виокремлює ідеї й методологічні принципи таких українських учених, як М. Максимович, О. Потебня, М. Костомаров, М. Драгоманов, П. Житецький, М. Дашкевич, М. Сумцов, І. Франко, Х. Вовк, академіків – В. Перетца, М. Грушевського, Ф. Колесси, вважаючи, що закладені ними наукові основи мусять бути підвалинами для подальшого розвитку української літературно-наукової критики.

Цей том вводить читача у наукову лабораторію українських учених і дає можливість почерпнути звідти ті головні ідеї, що творять основу розвитку української науки. Книга має три частини. У першій частині подано аналіз таких понять, як метода, методологія, її значення для науки; завдання науки: наука взагалі й літературно-наукова критика зокрема; методологія літератури й її значення в піднесенні літературно-наукової критики до завдань наукових; об'єктивний і суб'єктивний дослід; перешкоди в об'єктивному науковому досліді; література й її обсяг; школа й метода. Друга частина присвячена питанню школи формальної або неокласичної. Тут розглянуто теорію драми і частково епосу

та перших спроб визначення родів поезії Аристотеля, Горація. Проаналізовано гуманізм і його роль у розвитку цієї школи; орден єзуїтів, єзуїтські школи, поетику єзуїтських шкіл: Скалігер, Понтан; Донаті; Масен, Фос; Київську греко-могилянську академію, її поетику; новий етап розвитку української теорії: поетики Т. Прокоповича, Л. Горки, М. Довгалевського, П. Конюшковича; подальший етап розвитку української теорії: поетика Гедеона Сломинського, Г. Кониського; роль Київської греко-могилянської академії у XVIII – на початку XIX ст.; інші теорії поетичної версифікації, значення формальної школи для сучасної літературно-наукової критики.

Третя частина книги має три розділи. У першому розкрито теорію інтерпретації літературного твору, як відбитки історичного життя: перші кроки цієї теорії на Заході Європи; ідея народності, принцип історичний та міфологічний; міфологічно-символічний напрям Крайцера; міфологічно-порівняльний напрям братів Грімм; розвиток теорії інтерпретації літературного твору в українській науковій критиці: М. Максимович, О. Бодянский, П. Куліш, М. Костомаров; критика цієї теорії. У другому розділі проаналізовано теорію ідеологічної інтерпретації поетичного твору, розглянуто доробок М. Дашкевича, М. Сумцова, П. Житецького, студію про «Енеїду» І. Котляревського, І. Франка, К. Студинського, С. Єфремова, М. Грушевського, М. Возняка, Д. Дорошенка, В. Дорошенка. Третій розділ вміщує характеристику теорії наслідування: загальні уваги, міфологічно-порівняльний напрям братів Грімм; Т. Бенфей і його теорія наслідування; М. Міллер; теорія антропологічна: Тейлор Ленг: закон проживання старовини; представники цієї теорії в українській науковій критиці: О. Котляревський як представник міфологічно-порівняльного напрямку, його студії: з літературної критики про поезію і народність, з мовознавства й міфології; з літературознавства та історії літератури, з допоміжних галузей наукової критики – археології, палеографії тощо, монографічні студії цього ж ученого про погребальні звичаї, перекази про Оттона Брамбергського, юридичний побут балтійських слов'ян, бібліологічні студії, наукові некрологи, ювілейні промови, доповіді та інші наукові праці; М. Драгоманов і принципи його теорії наслідування, методологічні додатки до окремих літературних фактів, студія про шолудивого Боняка; О. Веселовський, його теорія наслідування та студії; дослідження про сюжет і мотив, погляди на дослідження О. Веселовського і М. Драгоманова в усіх напрямках теорії наслідування, характеристика їх наукової діяльності; М. Сумцов; О. Колесса і його перше дослідження з української мови, студія про Т. Шевченка і А. Міцкевича; В. Гнатюк; В. Щурат і його дослідження з першої половини наукової діяльності, про П. Куліша; дослідження інших авторів; підсумки.

Книга містить посторінкові посилання, в кінці подано список надрукованих і підготовлених до друку праць автора, зміст цієї книги та проспект змісту другої книги.

Отже, книга «Основи української літературно-наукової критики : спроба літературно-наукової методології. Т. 1 : Впровід» є фундаментальним науковим дослідженням з української літературно-наукової критики, де розкрито досвід літературно-наукової методології. Л. Білецький анонсує появу в недалекому майбутньому другої книги, де буде продовжено дослідження про історичну школу, представлена теорія соціологічної інтерпретації поетичного твору, розкрита теорія літературної діалектики й еволюції, проаналізовано психологічну, філологічну школи та окреслено перспективи щодо наукового розроблення історії літератури. Книга має м'яку обкладинку, надрукована на звичайному папері. На титульному аркуші міститься один шестигранник, друкарський знак УГВФ. Автор присвятив це видання своєму вчителю академікові Української академії наук В. Перетцеві. Книга і нині викликає інтерес науковців та студентів.

Слід згадати також книги, підготовлені силами працівників УВПІ, видані у Видавничому товаристві «Сіяч», Українському громадському видавничому фонді, інших

видавництвах, що нині зберігаються у фонді ВЗУ ІК НБУВ, зокрема такі: Антонович Д. Триста років українського театру: 1619–1919. Прага: Укр. Громад. Вид. Фонд, 1925. 276 с.; Наріжний С. Приняття московських посланців в Українській державі XVII-го віку. Прага: Вид. Укр. Високого Пед. Ін-ту ім. Мих. Драгоманова, 1932. 22 с.; Січинський В. Конспект історії всесвітнього мистецтва. Ч. 1 : До Ренесанса. Прага : Сіяч, 1928. 340 с., Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про семью словянських мов і їх взаємне споріднення. 2-е доп. вид. Прага: Укр. Громад. Вид. Фонд, 1927. 90 с., Його ж. Причинки до розуміння Шевченкових поем. 1 : Шевченкове Послання. 2 : Дві невеличкі Шевченкові думки. Прага, 1929. 48 с. та ін.

Також наявні у наших фондах видання Українського історично-філологічного товариства, з яким дуже тісно співпрацював УВПІ, його працівники з числа професорсько-педагогічних кадрів, докторанти. Зокрема це такі книги: Антонович М. Студії з часів Наливайка. Прага : Вид. Укр. Іст.-Філол. Т-ва в Празі, 1941. 86 с.; Богацький П. Матеріали до критичного видання творів Грицька Чупринки. Прага : Укр. Громад Вид. Фонд, 1926. 195 с. (доклад прочитаний на засіданню Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі 1924 р.); Дискусія над питанням: «Откуда есть пошла Руская земля ... и Откуда Роусская земля стала есть», переведена на засіданнях Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі 11 і 18 листопаду 1930 року. Б. м. : Б. в., Б. р. 30 с. Машинопис; Наріжний С. Дійства презьельной брани. Прага : Вид. Укр. Іст.-Філол. Т-ва в Празі, 1938. 36 с. та ін.

Висновки. Отже, упродовж десятиліття (1923–1933) УВПІ, за матеріальної підтримки Чехо-Словацького уряду, Президента Т. Масарика, провадив активну культурно-освітню, наукову та громадську діяльність, що охоплювала як українських громадян, котрі опинилися в результаті Першої світової війни та поразки Української національної революції в еміграції, так і українців з Волині, Галичини, Закарпаття, Буковини і навіть Наддніпрянщини. УВПІ уможливив навчання 178 студентам, із них 85 випускників одержали диплом педагога середньої школи, 31 – докторський ступінь [16, с. 717–718]. Інститут розгорнув активну видавничу діяльність, видавав підручники, посібники, іншу навчальну, а також наукову літературу. Силами власного Видавничого товариства «Сіяч» та за допомогою Українського громадського видавничого фонду, власної видавничої Фундації, УВПІ спромігся видати значну кількість навчальної й наукової літератури для поліпшення навчально-методичної діяльності Інституту, підготовки педагогічних й наукових кадрів. Бібліотека закладу станом на 1933 р. мала фонд чисельністю приблизно 11 тис. томів. Ці видання й після ліквідації Інституту задовольняли навчальні й наукові потреби учнів, студентів та докторантів у різних осередках української еміграції та діаспори, сприяли збереженню української ідентичності й відродженню суверенної України. Нині значна частка видань УВПІ належним чином зберігається у фондах НБУВ, вони залишаються важливим надбанням книжкової культури, продовжують задовольняти культурні й освітні потреби читачів і науковців.

Список бібліографічних посилань

1. Боряк Т. Г. Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010). Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2011. 544 с.
2. Витанович І., Дорошенко В., Махів Г., Міщенко М., Оглоблин О. Українська наука в Чехо-Словаччині. *Енциклопедія Українознавства в двох томах* / гол. ред. В. Кубійович, З. Кузеля. Т. 1, ч. 3. Мюнхен ; Нью-Йорк : Наук. Т-во ім. Шевченка, 1949. С. 801–1230. С. 913.
3. Гончарів-Гончаренко А. Загальна гігієна : скорочений курс. Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1924. 202 с.

4. Євтух М., Кремінь В. Освітня діяльність української еміграції у Чехословаччині між двома світовими війнами (1921–1945 рр.). Київ, 1997. С. 146.
5. Карманюк О. Українська політична еміграція : спроба історичного нарису. Каліш : Чорномор, 1924. 42 с.
6. Криськов А. Український високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова у Празі (1923–1933 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2016. Вип. 2(3). С. 91–94.
7. Маркусь В. Українська гімназія в Чехо-Словаччині. *Енциклопедія Українознавства : в 2 т. : Словникова частина. Ч. 9 : Т – Хм /* Наук. т-во ім. Шевченка ; гол. ред. В. Кузеля ; ред. кол. А. Жуковський, І. Кошелівець, В. Маркусь, О. Оглоблин, Ф. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів. Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. С. 3348.
8. Мірний І. Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова 1923–1933. Прага : Вид. Укр. висок. педагог. ін-ту. 1934. 145 с.
9. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. Прага : Студії Музею Визвольної Боротьби України, 1942. 372 с., світл.
10. Очеретяний В. В. Науково-педагогічна праця М. А. Славинського в еміграції міжвоєнного періоду. URL: http://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/40_12_Ocheretianyi.pdf
11. Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі : Драгоманівський збірник. Т. 1 / під заг. ред. В. Сімовича. Прага : Вид. Т-во «Сіях», 1930. IV, 319 с.
12. Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі : Науковий Збірник. Т. 1 / під заг. ред. В. Сімовича. Прага : Укр. Висок. Пед. Ін-т ім. М. Драгоманова, 1929. 576 с.
13. Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі : Науковий Збірник. Т. 2 / під заг. ред. В. Сімовича. Прага : Укр. Висок. Пед. Ін-т ім. М. Драгоманова, 1932. 424 с.
14. Старков А. Загальна біологія. Прага : Укр. Громад. Вид. Фонд, 1925. 183 с.
15. Терлецький М. На еміграції від 1919 до 1950. *Енциклопедія Українознавства : в 2 т. Т. 1, ч. 3 /* гол. ред. В. Кубійович, З. Кузеля. Мюнхен ; Нью-Йорк : Наук. Т-во ім. Шевченка, 1949. С. 953.
16. Трощинський В.П. Український Високий Педагогічний Інститут імені М. Драгоманова. *Енциклопедія історії України. Том : Україна – Українці. Кн. 2 /* Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2019. С. 717–718.
17. Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова. *Енциклопедія Українознавства : в 2 т. Словникова частина. Ч. 9 : Т – Хм /* гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол. А. Жуковський, І. Кошелівець, В. Маркусь та ін. Париж ; Нью-Йорк, 1980. С. 3418.

References

1. Boriak, T. H. (2011). Dokumentalna spadshchyna ukraïnskoi emihratsii v Yevropi: Prazkyi arkhiv (1945–2010) [Documentary heritage of Ukrainian emigration in Europe: Prague archive (1945–2010)]. Nizhyn, Ukraine: Vyd-vo NDU imeni Mykoly Hoholia. [In Ukrainian].
2. Vytanovych, I., Doroshenko, V., Makhiv, H., Mishchenko, M., & Ohloblyn, O. (1949). Ukrainska nauka v Chekho-Slovachchyni [Ukrainian science in Czechoslovakia]. *Entsyklopediia Ukrainoznavstva v dvokh tomakh* [Encyclopedia of Ukrainian Studies. Vol. 1-2] (Vol. 1, ch., pp. 801-1230). Miunkhen, Germany; Niu-York, USA: Nauk. T-vo im. Shevchenka. [In Ukrainian].
3. Honchariv-Honcharenko, A. (1924). Zahalna hihiena : skorochenyi kurs [General hygiene: a shortened course]. Praha, Czechoslovakia: Ukr. hromad. vyd. fond. [In Ukrainian].
4. Yevtukh, M., & Kremin, V. (1997). Osvitnia diialnist ukraïnskoi emihratsii u Chekhoslovachchyni mizh dvoma svitovymy viinamy (1921–1945 rr.) [Educational activities of the Ukrainian emigration in Czechoslovakia between the two World Wars (1921–1945)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Karmaniuk, O. (1924). Ukrainska politychna emihratsiia : spроба istorychnoho narysu [Ukrainian political emigration: an attempt of a historical essay]. Kalish, Ukraine: Chornomor. [In Ukrainian].
6. Kryskov, A. (2016). Ukrainskyi vysokyi pedahohichnyi instytut imeni M. Drahomanova u Prazi (1923–1933 rr.) [Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Drahomanov in Prague (1923–

1933)]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii* [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: History], 2(3), 91-94. [In Ukrainian].

7. Markus, V. (1980). *Ukrainska himnaziia v Chekho-Slovachchyni* [Ukrainian gymnasium in Czechoslovakia]. In *Entsyklopediia Ukrainoznavstva : v 2 t. : Slovnykova chastyna. Ch. 9 : T-Khm* [Encyclopedia of Ukrainian Studies (Vols. 1-2). Dictionary part. Part 9: T-Hm]. Paryzh, France; Niu-York, USA: Molode zhyttia. [In Ukrainian].

8. Mirnyi, I. (1934). *Ukrainskyi vysoky pedahohichniy instytut im. M. Drahomanova 1923–1933* [Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Drahomanov 1923–1933]. Praha, Czechoslovakia: Vyd. Ukr. vysok. pedagog. in-tu. [In Ukrainian].

9. Narizhnyi, S. (1942). *Ukrainska emihratsiia: Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy. Ch. 1* [Ukrainian emigration: Cultural work of the Ukrainian emigration between the two World Wars. Part 1]. Praha, Czechoslovakia : Studii Muzeiu Vyzvolnoi Borotby Ukrainy. [In Ukrainian].

10. Ocheretiany, V. V. (2015). *Naukovo-pedahohichna pratsia M. A. Slavynskoho v emihratsii mizhvoiennoho periodu* [Scientific and pedagogical work of M. A. Slavynskiy in emigration of interwar period]. Retrieved from http://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/40_12_Ocheretiany.pdf [In Ukrainian].

11. Simovych, V. (Ed.). (1930). *Pratsi Ukrainskoho Vysokoho Pedahohichnoho Instytutu im. Mykhaila Drahomanova u Prazi : Drahomanivskyi zbirnyk. T. 1* [Works of the Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after Mykhailo Drahomanov in Prague: Drahomanov collection. Vol. 1] / pid zah. red. V. Simovycha. Praha, Czechoslovakia : Vyd. T-vo "Siiach". [In Ukrainian].

12. Simovych, V. (Ed.). (1929). *Pratsi Ukrainskoho Vysokoho Pedahohichnoho Instytutu im. Mykhaila Drahomanova u Prazi : Naukovyi Zbirnyk. T. 1* [Works of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague: Scientific Collection. Vol. 1]. Praha, Czechoslovakia: Ukr. Vysok. Ped. In-t im. M. Drahomanova. [In Ukrainian].

13. Simovych, V. (Ed.). (1932). *Pratsi Ukrainskoho Vysokoho Pedahohichnoho Instytutu im. Mykhaila Drahomanova u Prazi : Naukovyi Zbirnyk. T. 2* [Works of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague: Scientific Collection. Vol. 2]. Praha, Czechoslovakia: Ukr. Vysok. Ped. In-t im. M. Drahomanova. [In Ukrainian].

14. Starkov, A. (1925). *Zahalna biolohiia* [General biology]. Praha, Czechoslovakia: Ukr. Hromad. Vyd. Fond. [In Ukrainian].

15. Terletskyi, M. (1949). *Na emihratsii vid 1919 do 1950* [At emigration from 1919 to 1950]. In *Entsyklopediia Ukrainoznavstva : v 2 t.* [Encyclopedia of Ukrainian Studies (Vol. 1-2)]. (Vol. 1, ch. 3). Miunkhen, Germany; Niu-York, USA: Nauk. T-vo im. Shevchenka. [In Ukrainian].

16. Troshchynskyi, V. P. (2019). *Ukrainskyi Vysoky Pedahohichniy Instytut imeni M. Drahomanova* [M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy. Tom : Ukraina-Ukraintsi. Kn. 2* [Encyclopedia of the history of Ukraine. Volume: Ukraine-Ukrainians. Book 2]. Kyiv, Ukraine: V-vo "Naukova dumka". [In Ukrainian].

17. Kubiiovych, V. (1980). *Ukrainskyi Vysoky Pedahohichniy Instytut im. M. Drahomanova* [Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Drahomanov]. In *Entsyklopediia Ukrainoznavstva : v 2 t. Slovnykova chastyna. Ch. 9 : T-Khm* [Encyclopedia of Ukrainian Studies: in 2 volumes. Dictionary part. Part 9: T-Hm] / hol. red. V. Kubiiovych ; red. kol. A. Zhukovskiy, I. Koshelivets, V. Markus ta in. Paryzh, France ; Niu York, USA. [In Ukrainian].

Tetiana Antoniuk,
<https://orcid.org/0000-0002-6446-2795>,
Doctor of Historical Sciences, Leading Researcher,
Department of Foreign Ukrainian Studies,
Institute of Book Studies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victoria Antonova,
<https://orcid.org/0000-0002-0788-5505>,
Junior Researcher,
Department of Foreign Ukrainian Studies,
Institute of Book Studies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

PUBLISHING ACHIEVEMENTS OF THE M. DRAHOMANOV UKRAINIAN HIGHER PEDAGOGICAL INSTITUTE IN THE FUNDS OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The purpose of the article is to characterize the publications of the M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute, which represent his publishing, educational, and scientific activities, reveal the personnel potential of the educational institution, which functioned for a decade and provided training of Ukrainian pedagogical personnel, scientists for the needs of emigration and the diaspora, as well as for Galicia, Bukovyna, Volyn. **The research methodology** is based on the use of objective and comparative analysis of selected publications from the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine funds. The principle of historicism provided an in-depth consideration of the subject of research, helped to determine the role and significance of this educational and scientific institution in providing Ukrainian youth who found themselves in emigration, the right to education, in the preparation for Ukrainian schools of qualified pedagogical personnel who worked on the development of Ukrainian culture and identity, in the development of publishing, Ukrainian bibliography in the context of a specific historical time and emigration conditions. **Scientific novelty.** The publishing activity of the M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute was considered, the publishing products of the M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute available in the fund of the Department of Foreign Ukrainian Studies of the Bibliography Institute of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, in particular, educational literature and publications that reveal the history and activities of this educational institution are characterized. **Conclusions.** The article states that during the decade (1923–1933) the M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute, with the material support of the Czecho-Slovak government, President T. Masaryk, trained more than 100 qualified teachers, launched active activities in publishing textbooks, manuals and other educational literature, as well as after liquidation this Institute met the needs of pupils and students in various centers of the Ukrainian emigration and diaspora, contributed to the preservation of Ukrainian identity, and therefore to the revival of sovereign Ukraine.

К е у w o r d s: publishing activity of the M. Drahomanov Ukrainian Higher Pedagogical Institute, funds of the Department of Foreign Ukrainian Studies of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, emigrant educational book.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: antoniuktd@nbuv.gov.ua
e-mail: anaisant196@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 9.05.2023 р.